

**2001-2016-YILLARDA NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLARI,
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI VA JAMOAT BIRLASHMALARINI
RO'YXATGA OLISHDA ADLIYA ORGANLARINING O'RNI**

Mamanarov Xaitmurat

Termiz davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Ushbu tezisdagi 2001-2016-yillarda Surxondaryo viloyatida adliya organlarining nodavlat notijorat tashkilotlari, jamoat birlashmalari va tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazishdagi o'rni tahlil qilinadi. Mazkur yo'nalish adliya tizimining fuqarolik jamiyati va bozor munosabatlari shakllanishidagi institutsional rolini ochib beradi. Tezisdagi ro'yxatga olish jarayoni faqat texnik-huquqiy amaliyot emas, balki tashabbuslarni qonuniy maydonga kirituvchi, mas'uliyat, shaffoflik va huquqiy maqom beruvchi mexanizm sifatida talqin qilinadi.

Kalit so'zlar

nodavlat notijorat tashkilotlari, jamoat birlashmalari, tadbirkorlik subyektlari, davlat ro'yxati, adliya organlari, fuqarolik jamiyati, huquqiy maqom, Surxondaryo.

Kirish

Adliya organlarining 2001-2016-yillardagi faoliyatini tushunish uchun faqat notariat va FHDY o'z xizmatlari bilan cheklanib bo'lmaydi. Bu davrda fuqarolik jamiyati institutlari, tadbirkorlik tashabbuslari va jamoat birlashmalari bosqichma-bosqich rivojlandi. Ushbu subyektlarning qonuniy maqom olishi, ro'yxatdan o'tishi, ustav va ta'sis hujjatlari orqali faoliyatini rasmiylashtirishi adliya organlari nazorati va ko'magisiz amalga oshmas edi.

Surxondaryo viloyati sharoitida bu jarayon o'ziga xos kechdi. Hududda qishloq xo'jaligi, savdo, xizmat ko'rsatish, ta'lim, ijtimoiy yordam, yoshlar va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalliy jamoatchilik tashabbuslari kabi yo'nalishlarda huquqiy maqomga ega tuzilmalar zarur bo'ldi. Adliya organlari ana shu tashabbuslarni norasmiy faoliyatdan qonuniy maydonga olib kiruvchi institut vazifasini bajardi.

Asosiy qism

Nodavlat notijorat tashkilotlari va jamoat birlashmalarini ro'yxatdan o'tkazish adliya organlari uchun ikki tomonlama ahamiyatga ega bo'lgan. Birinchidan, bu fuqarolarning birlashish, manfaatlarini ifodalash va ijtimoiy tashabbus ko'rsatish huquqini amaliy shaklga keltirdi. Ikkinchidan, davlat jamoat tuzilmalarining huquqiy maqomi, javobgarligi, moliyaviy ochiqligi va ustav faoliyatini nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'ldi. Shu bois ro'yxatga olish erkinlikni cheklash vositasi emas, balki huquqiy tartib va institutsional shaffoflik mexanizmi sifatida qaralishi kerak.

Tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish esa iqtisodiy munosabatlarni qonuniylashtirishga xizmat qildi. 2001-2016-yillarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning kengayishi bilan adliya organlari tadbirkorlikni boshlash, qayta ro'yxatdan o'tkazish, ta'sis hujjatlarini rasmiylashtirish, korxona nomi va huquqiy maqomini belgilash jarayonlarida muhim o'rin tutdi. Bu jarayon ayniqsa viloyatning savdo va xizmat ko'rsatish rivojlangan hududlarida sezilarli bo'lgan.

Adliya organlarining bu yo'nalishdagi asosiy vazifasi ikki qutb o'rtasida muvozanat saqlashdan iborat edi. Bir tomondan, ro'yxatdan o'tkazish jarayoni qonuniylik, ustavga muvofiqlik va hujjatlar to'g'riligini ta'minlashi kerak. Ikkinchi tomondan, ortiqcha byurokratik to'siqlar tashabbusni susaytirishi mumkin. Agar adliya organlari faqat nazoratchi sifatida ishlasa, fuqarolik jamiyati va tadbirkorlik rivojiga salbiy ta'sir qiladi; agar faqat rasmiylashtiruvchi idora sifatida qolsa, huquqiy sifat pasayadi. Demak, muvozanatli institutsional yondashuv talab etiladi.

Surxondaryo viloyati uchun bu masalaning hududiy tomoni bor. Chegara hududlarda jamoat birlashmalari, ijtimoiy yordam tuzilmalari, tadbirkorlik subyektlari va mahalliy tashabbuslarning qonuniy ishlashi ijtimoiy barqarorlik bilan bog'liq. Qonuniy maqomga ega bo'lmagan tashabbuslar norasmiy maydonda qolib ketadi, bu esa nazorat, hisobdorlik va huquqiy himoya imkoniyatlarini kamaytiradi. Adliya organlari esa ushbu tashabbuslarni huquqiy maydonga olib kirish orqali davlat va jamiyat o'rtasidagi institutsional ko'prik vazifasini bajargan.

Ilmiy tadqiqotda ushbu yo'nalishning eng zaif nuqtasi raqamli dalillarning yetishmasligidir. Maqola yoki dissertatsiyada nechta NNT, nechta jamoat birlashmasi, nechta tadbirkorlik subyekti ro'yxatdan o'tkazilgani, ularning qaysi tumanlarda ko'proq uchragani, qaysi sohalarda faol bo'lgani ko'rsatilmasa, tahlil umumiy gap bo'lib qoladi. Shuning uchun viloyat adliya boshqarmasi arxivi va davlat statistika ma'lumotlaridan jadval shaklida foydalanish ilmiy majburiyatdir.

Xulosa

2001-2016-yillarda Surxondaryo viloyatida adliya organlari NNTlar, jamoat birlashmalari va tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatga olish orqali fuqarolik jamiyati hamda bozor munosabatlari rivojiga huquqiy asos yaratdi. Ro'yxatga olish jarayoni formal idoraviy amaliyot emas, balki tashabbuslarni huquqiy maqom, javobgarlik va himoya tizimiga kirituvchi mexanizm bo'ldi.

Mavzuni kuchli ilmiy darajaga olib chiqish uchun tumanlar kesimida ro'yxatdan o'tgan subyektlar statistikasi, rad etilgan arizalar sabablari, qayta ro'yxatdan o'tkazish holatlari va adliya organlarining maslahat faoliyati bo'yicha empirik materiallar kiritilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Aholiga davlat xizmatlari ko'rsatishning milliy tizimini tubdan isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5278-son Farmoni. 2017-yil 12-dekabr. Lex.uz ma'lumotlar bazasi.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Davlat xizmatlari agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi PQ-3430-son qarori. 2017-yil 12-dekabr. Lex.uz ma'lumotlar bazasi.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat xizmatlari ko'rsatish infratuzilmasini takomillashtirish va aholining davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6269-son Farmoni. 2021-yil 24-iyul. Lex.uz ma'lumotlar bazasi.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat xizmatlari ko'rsatishni soddalashtirish, byurokratik to'siqlarni qisqartirish hamda davlat xizmatlari ko'rsatish milliy tizimini rivojlantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-113-son Farmoni. 2022-yil 20-aprel. Lex.uz ma'lumotlar bazasi.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash hamda huquqiy xizmat ko'rsatishda adliya organlari va muassasalari faoliyati samaradorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-89-son Farmoni. 2022-yil 17-mart. Lex.uz ma'lumotlar bazasi.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'muriy islohotlar doirasida adliya organlari va muassasalarining mas'uliyatini yanada oshirish hamda ixcham boshqaruv tizimini shakllantirish to'g'risida"gi PF-80-son Farmoni. 2024-yil 24-may. Lex.uz ma'lumotlar bazasi.

7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Nikoh, oila va fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarni

tizimlashtirish to'g'risida"gi 550-son qarori. 2023-yil 20-oktabr. Lex.uz ma'lumotlar bazasi.

8. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirining "Fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organlarida ish yuritish tartibi to'g'risidagi yo'riqnomani tasdiqlash haqida"gi buyrug'i. 2013-yil 31-dekabr, 2547-son. Lex.uz ma'lumotlar bazasi.

9. Davlat notarial idoralarida jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlarini navbatma-navbat qayd etish tartibi to'g'risidagi nizom. 2014-yil 30-dekabr, 2646-son. Lex.uz ma'lumotlar bazasi.

10. Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi. Viloyatimizning doimiy aholisi soni. 2025-yil 1-yanvar holati bo'yicha ma'lumot. 2025-yil 22-yanvar.

11. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi rasmiy portali. Davlat xizmatlari markazlari haqida ma'lumotlar. Gov.uz/adliya.

12. Odilqoriyev X.T. Davlat va huquq nazariyasi. Darslik. - Toshkent: Adolat, 2018.

13. Tadjixanov U., Saidov A.X. Huquqiy madaniyat nazariyasi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 1998.